

DOI: [https://doi.org/10.18524/2410-2601.2025.1\(43\).346329](https://doi.org/10.18524/2410-2601.2025.1(43).346329)

УДК 159.9.015

Дмитро Арабаджі

**ПРОСТІР І ПОВЕДІНКА:
ФІЛОСОФСЬКА МОДЕЛЬ ДЕМОКРИТА ЯК ІНСТРУМЕНТ
АНАЛІЗУ ПСИХОЛОГІЇ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ**

Стаття присвячена аналізу натурфілософської теорії давньогрецького філософа Демокріта про простір. Наведено опис простору Демокріта в повній топології характеристик – безперервність, протяжність, структурованість, багатовимірність, нескінченність. Запропоновано психоаналітичну інтерпретацію топології простору, що дозволила пов'язати її з девіантною поведінкою філософа.

Ключові слова: Демокріт, порожнеча, атоми, безперервність, протяжність, структурованість, багатовимірність, нескінченність, девіантна поведінка.

Одна з фундаментальних складових свідомості людини – сприйняття простору. Цей факт детально обґрунтовує, наприклад, американський психолог Курт Левін [Lewin 1936: 12–13, 19–20]. Порушення або спотворення сприйняття простору призводить до зміни поведінки людини, а вербалізація людиною розуміння будови простору – створення теорій і концепцій – у зв'язку з внутрішнім його відчуттям також здатне виявляти особливості поведінкових, девіантних форм. Згідно з німецьким філософом і педагогом Гансом Блюменгером, можна говорити про простір як описову метафору змісту психіки і поведінкових форм [Blumenberg 1960], а разом з опорою на історико-психологічну реконструкцію тексту за методом І. Г. Белявського, ми можемо зробити спробу осмислення взаємозв'язку сприйняття простору, вираженого в теоретичній моделі, з формами девіантної поведінки людини.

Дослідження зв'язку між сприйняттям простору та девіантною поведінкою людини є особливо актуальним сьогодні – у період воєн і соціальних потрясінь. Розуміти, як в умовах фрагментації соціокультурного простору відбувається зміна ідентичності військовослужбовця, як він переживає екзистенційну кризу і які терапевтичні моделі та моделі психокорекції формувати для допомоги військовослужбовцю в сформованих умовах – дуже важливо і значуще.

Стаття передбачає створення такої моделі, яка буде здатна допомогти людині реабілітуватися в ході психотерапевтичного процесу після отриманих психологічних травм. Спотворення у сприйнятті простору через психологічні травми, отримані, наприклад, на фронті, призводять до девіантних форм поведінки. У реабілітаційній роботі з такою людиною важливо, по-перше, діагностувати відхилення в поведінці від норми; по-друге, важливо вміти прогнозувати ймовірніший сценарій деформації психіки; по-третє, слід виробити метод психокорекції, що нормалізує його поведінку. У цьому сенсі модель, яка пов'язує сприйняття простору і

девіантну поведінку, матиме і діагностичну, і прогностичну, і терапевтичну цінність. Все це, безумовно, актуально для практичних цілей у зв'язку з психологічними травмами і необхідністю реабілітації людини.

Отже, питання про взаємозв'язок сприйняття і опису топології простору з одного боку і поведінкових – зокрема девіантних рис поведінки людини з іншого боку, може бути інтерпретоване як актуальне і перспективне; тим більше актуальне і перспективне, тому що узагальненого, а не фрагментарного аналізу сприйняття всіх характеристик простору – безперервності, протяжності, структурованості, тривимірності, нескінченності – в контексті форм девіантної поведінки не дав, по суті, жоден з дослідників цього питання. Таким чином, актуальність запропонованої теми прямо пов'язана з її новизною.

У зазначеній проблемі можна йти індуктивним шляхом, тобто від розгляду окремих випадків: з названих позицій, досі, не були розглянуті і прочитані найбільш істотні теорії і концепції простору – Демокріта, Арістотеля, І. Ньютона і А. Ейнштейна. Надалі ми зупиняємося на аналізі топології простору Демокріта в ключі розуміння поведінкових рис філософа.

Огляд літератури. Про Демокріта (V ст. до н. е.) і його теорію написано величезну кількість книг, але серед них ми не знаходимо тих, які б наблизилися як до послідовного аналізу зв'язку між сприйняттям простору і поведінкою людини, так і до аналізу повної топології простору (порожнечі). Дійсно, Арістотель у творах «Фізика» і «Про небо» зосереджений на логіці та теоретичних положеннях у зв'язку з введенням Демокрітом порожнечі. Античний філософ-неоплатонік Сімплікій у коментарях до «Фізики» переказує дискусії про порожнечу. Аналогічні пасажі ми знаходимо у філософа Плутарха, а також у лікаря, філософа-скептика Секста Емпірика. Діоген Лаертський у трактаті «Про життя знаменитих філософів» [Diogenes Laertii] демокрітовій порожнечі приділяє кілька рядків, називаючи її початком Всесвіту, з якого ніщо не виникає і нічого в ньому не вирішується¹.

Серед істориків філософії простір Демокріта, як правило, також позбавлений пильного типологічного вивчення. Більш детально дослідники віддаються вивченню та опису характеристик атома. Те, що пропонують дослідження з питання про порожнечу, – це найзагальніше аналітичне вивчення феномену. Так, німецький історик філософії Едуард Целлер [Zeller 1886] виділяє такі характеристики порожнечі Демокріта: «не-існуюче існує так само, як і існуюче» [Zeller 1886: 70]; простір – нескінченний [Zeller 1886: 70]; простір не має меж [Zeller 1886, 71]. Що ж таке це існуюче «неіснуюче» і як воно пов'язане, наприклад, з характеристикою протяжності? У Целера немає відповіді на це питання. Целлер стверджує, що атоми мають вагу, під дією якої вони падають. З цього положення випливає, що порожнеча орієнтована – вона має верх і низ і, як наслідок, напрямком вправо і вліво, вперед і назад [Zeller 1886: 70–71].

Німецький історик філософії Теодор Гомперц, автор монографії «Історія античної філософії» [Gomperz 1905], детально описує

характеристики атома Демокріта, а порожнеча не є предметом його уможлиднених міркувань; лише в одному місці він пише про те, що сучасна йому наука замінила абсолютну порожнечу ефіром [Gomperz 1905: 315]. Порожнеча позбавлена структури – верху і низу – атоми «кружляють у порожньому просторі» [Gomperz 1905: 320], це кружляння за висловом Демокріта – «атомний вихор» [Gomperz 1905: 321, 326]. Аналогічна ситуація стосовно вивчення демокрітової порожнечі у італійських істориків Дж. Реале і Д. Антисері в книзі «Західна філософія: від витоків до наших днів» [Reale & Antiseri 1983]. Вона позбавлена вивчення в характеристиках топології. Непрямо можна зробити висновок про відсутність у порожнечі структури – атоми рухаються не вниз, під дією тяжіння, а знаходяться або в хаотичному, або у вихороподібному русі [Reale & Antiseri 1983: 48].

В аналізі демокрітової порожнечі просунувся Бертран Рассел у книзі «Історія західної філософії» [Russell 1945]. Він звертає увагу на те, що порожнеча за атомістичним вченням справді існує, тобто «річ може бути реальною, не будучи існуючою» [Russell 1945: 80]. Після чого Рассел зосереджується на подальшій історії розуміння простору аж до А. Ейнштейна. Рассел не ставить питання про протяжність порожнечі. Він заперечує позицію Целера про вагу атомів і вважає, що вони рухаються хаотично [Russell 1945: 77]. Але якщо відсутня впорядкованість у русі атомів порожнечі, то це не означає відсутність у порожнечі спрямованості. Рассел не ставить проблеми розмірності порожнечі.

Шотландський дослідник античності Вільям Кіт Чеймберс Гатрі – автор шеститомної «Історії грецької філософії» [Guthrie 1965]. Він, посилаючись на піфагорійців, пояснює тезу про те, що «порожнеча не є буттям, але вона існує»: піфагорійці «вірили в існування геометричних форм і без труднощів ґрунтували на цьому існуванні фізичного світу» [Guthrie 1965: 643–644]. У цьому сенсі теза про існування порожнечі позбавлена парадоксальності [Guthrie 1965: 643]. «Визнання існування порожнечі призвело до припущення існування множинності та руху» [Guthrie 1965: 644–645]. Порожнеча має характеристику нескінченності [Guthrie 1965: 656]. «Порожнеча (і рух) можуть бути за межами того, що «є», але не всередині» [Guthrie 1965: 645]. Цю тезу можна розглядати як натяк на пористість порожнечі, її розірваність, для чого Арістотель використовував поняття «розрідженість» [Guthrie 1965: 646]. Атоми характеризуються вагою, але не цей факт змушує їх рухатися, «не це була їхня первинна причина руху» [Guthrie 1965: 659]; вони «плавають вільно в порожнечі» [Guthrie 1965: 663]. Іншими словами, порожнеча позбавлена структури.

Німецький історик філософії, який вплинув на М. Гайдеггера, Вільгельм Егер у праці «Пайдея: Виховання античного грека» [Jaeger 1933–1947] дає інтерпретацію порожнечі Демокріта. Порожнеча – це спроба мислити простір у негативних поняттях, а отже, крок до абстрактного мислення, вихід за межі чуттєвого світосприйняття [Jaeger 1933–1947: 176–183]. Американський історик філософії Грегорі Властос у праці «Етика і

фізика у Демокріта» розвиває думку про те, що демокрітова порожнеча – це не просто «ніщо», а умова руху атомів і відмінностей, що існують у світі [Vlastos 1945: 578–592]. Порожнеча є умовою руху атомів, а сам рух може бути зрозумілий як принцип, відповідно до якого атом залишається тотожним самому собі, а не змінюється в інший атом.

Карл Ясперс у праці «Великі філософи» [Jaspers 1981] відзначає «героїчну витримку» Демокріта, який теорією про порожнечу і атоми протиставляє свій погляд на світ погляду релігійному, що вимагає для людського життя опору у вічно існуючих божествах. Тут слід запитати: чи дійсно Демокріт був вільний від будь-якої релігійності? Він визнає богів: «Вони благодійні і шкідливі – цитує Демокріта Секст Емпірик – вони великі і незвичайні, важко знишувані, але нетлінні, пророкують людям майбутнє, видимі і видають звуки» [Guthrie 1965: 781–782; Zeller 1886: 73; Gomperz 1905: 339]. Однак слід зазначити й той факт, що якби не було порожнечі, Пленуму, то не було б і атомів; відсутність же атомів не ставить існування порожнечі під сумнів. Отже, порожнеча логічно первинна, а атом вторинний; порожнеча самодостатня, вона не потребує атома. Отже, порожнеча за Демокрітом – нескінченна, безмежна, вічна, незнищенна, самодостатня, вона є лоном життя всього існуючого – хіба це не властивості, що зближують її з безликим пантеїстичним божеством, в якому складається, існує і вмирає античний космос?

Відповідно до гіпотези дослідження простір Демокріта – порожнеча – через відсутність систематичного вивчення її в рамках повної топології простору, як показує огляд літератури, вона може бути проаналізована за характеристиками безперервності, протяжності, структурованості, тривимірності та нескінченності і далі пов'язана за кожною з характеристик з поведінкою людини, в тому числі, з девіантною поведінкою.

Психоаналітична інтерпретація. Безперервність простору. Порожнеча за Демокрітом – існуюче небуття. Останній факт тягне за собою правомірне питання про наявність у порожнечі характеристики безперервності. Дійсно, порожнеча безперервна логічно, у відриві від атомів. Оскільки ж Демокріт постулює одночасне існування порожнечі й атомів, а атоми є дійсним буттям, то в місці їхнього перебування порожнеча відсутня – там, де є атоми, там немає порожнечі. У цьому сенсі порожнеча «розряджена» атомами; вона переривається, розірвана дійсно існуючим. Для атомів, що рухаються в порожнечі, остання має властивість безперервності, з тієї причини, що атоми не виявляють при русі розривів порожнечі.

По-перше, порожнеча, мислима абстрактно від атомів, логічно існуюча порожнеча, може бути інтерпретована, як несвідоме переживання відсутності об'єкта, фрустрація².

Відсутність об'єкта не існує сама по собі, вона обов'язково викликає у людини бажання [Lacan 2004: 30, 35; Lacan 1964: 250–251]. Бажання вимагає задоволення; якщо для цього немає сприятливих умов, то виникає стан фрустрації. Витримувати фрустрацію – означає постійно, безперервно

відсикати бажання. Отже, порожнеча, наділена властивістю безперервності, ймовірно, означає здатність витримувати відсутність об'єкта і стан фрустрації.

Нарешті, Демокріт вимагає саме існування безперервної порожнечі, вона повинна бути, існувати, що можливо інтерпретувати як визнання природною, нормальною частиною реальності, факт можливості відсутності об'єкта, нестачу чого-небудь в контексті здатності витримувати цей стан.

По-друге, абстрактної порожнечі не існує, і Демокріт не відокремлює в житті порожнечу від атомів. Вони вічно співіснують, утворюючи єдине буття. Це означає, що в реальності порожнеча втрачає свою умоглядну безперервність і виявляється розрядженою атомами. Там, де перебувають атоми, не може бути порожнечі. Психоаналітична інтерпретація, будучи застосовна до факту перервності порожнечі, формулює наявність в реальному житті, на рівні поведінкових форм, нездатність людини витримувати фрустрацію. Бажання вимагають або свого задоволення в агресивному пориві, або заміни штучними об'єктами (адиктивний відхід), або відходу в депресивний стан.

Таким чином, з одного боку, на раціональному, абстрактному рівні існує визнання людиною необхідності витримувати фрустрацію як природну складову феноменів світу. З іншого боку, на рівні реальних ситуацій існують імпульсивні вчинки людини, спричинені нездатністю впоратися з бажаннями.

Протяжність простору. Властивість протяжності пов'язана з вимірюваністю, тривалістю, плинністю простору. Порожнеча Демокріта позбавлена властивості протяжності. У психоаналітичній інтерпретації це означатиме, що відсутність об'єкта в часі витримується мінімально, фрустрація переноситься погано, контроль епізодичний, виникають спонтанні реакції³. Таким чином, порожнеча, що характеризується відсутністю протяжності, уточнює тимчасову тривалість поведінкових реакцій людини у зв'язку з її бажаннями.

Структурованість простору. У більш ранніх інтерпретаціях порожнечі Демокріта істориками філософії [Zeller 1886] вона мала структуру (верх, низ), але пізні інтерпретатори відмовилися від цієї ідеї. Сучасне уявлення – порожнеча позбавлена структури. Що це означає з позицій психоаналізу?

Якщо порожнеча інтерпретується як відсутність об'єкта, фрустрація, то відсутність структури у просторі може означати, що у людини немає форм і прийомів, якими вона здатна стримувати фрустрацію. Це формує загрозу і тривожність з приводу власного розпаду. У прагненні уникнути цього стану психіка структурується не з самої себе, а з зовнішніх їй явищ (атомів), які можуть об'єднуватися в утворення. Оскільки психіка безструктурна і темна, конгломерати, що виникають, не мають стійкості і в якийсь момент руйнуються. Така картина асоціюється з нарцисичним станом, в якому внутрішнє наповнення привнесене ззовні завдяки відображенню

зовнішнього світу, що існує на тлі переживання внутрішнього хаосу і неструктурованої психіки⁴.

Багатовимірність простору. Багатовимірність простору не слід ототожнювати зі структурою; якщо багатовимірність – кількісна характеристика простору, то структурованість – спосіб її організації. Пустота Демокріта – багатовимірний простір. Якщо, як було з'ясовано, відсутність структури у порожнечі в психоаналітичній інтерпретації асоціативно співвідносить її з нарцисичним станом, то багатовимірність її може бути інтерпретована як множинні напрямки, за якими можна заповнити порожнечу. Багатовимірність – поле для створення необмеженої кількості нарцисичних сценаріїв.

Нескінченний простір. За Демокрітом порожнеча нескінченна. Психоаналітична інтерпретація може полягати в тому, що людина не здатна до формування остаточної ідентичності: будь-яка її форма, що виникла, обов'язково буде зруйнована, а на зміну їй прийдуть інші форми ідентичності та їх розпад через час.

Зв'язок топології простору Демокріта з його поведінкою. Логічна безперервність порожнечі в поведінці виражається захопленням грецького філософа теоретизуванням проблем етики [Diogenes Laertius]. Головним етичним положенням демокрітової етики було необхідне прагнення людини до життєрадісності або добродушності [Guthrie 1965: 803].

Поза межами етичного дискурсу, в реальності Демокріт не здатний витримувати фрустрацію, що відповідає уявленню про розрідженість порожнечі. Дійсно, будучи жадібним до пізнання, він – при розподілі майна з двома братами – з легкістю і без конфліктів погоджується на незначну частину спадщини, представлену в грошах; «брати це хитро зметикували» [Diogenes Laertius]. Володіючи сумою, він ніяк не планує і не турбується про майбутній день – всі гроші він витратив і «по поверненні з мандрів він жив у крайній бідності; на прожиток у бідності давав йому брат його Дамас» [Diogenes Laertius].

Бажання стати учнем видатного філософа Анаксагора не було задоволено; Анаксагор відмовив Демокріту в учнівстві, що викликало ненависть і образу; останні виразилися в свідомій, продуманій концептуальній критиці і «висміюванні вчення Анаксагора про світове впорядкування і про Розум» [Diogenes Laertius]. Замість філософії Розуму Демокріт постулює тезу про те, що існує лише позбавлена структури порожнеча і атоми.

Демокріт – творець грандіозних проєктів, що видає в ньому нарцисичні риси. Головний серед проєктів – здобуття знань. Для досягнення поставленої мети він відвідав: Єгипет, Персію, був на Червоному морі, в Індії, в Ефіопії [Diogenes Laertius]. Ще одне вираження грандіозності – кількість трактатів філософа: перу Демокріта належить величезна кількість творів, порівнянна з кількістю творів Арістотеля [Guthrie 1965: 638]. Демокріт був «людиною, яка розмірковувала про все» [Gomperz 1905: 305]. Наскільки він був великий у

своєму охопленні світу подорожами, настільки ж він був великий у своєму науковому відлюдництві [Gomperz 1905: 302–303]. Філософ не помічав людей, які приходили до нього під час досліджень, і часто йшов сидіти на кладовище заради філософських роздумів [Diogenes Laertius]. Інший його грандіозний проект – досягти такої популярності і значущості в науці, при якій він зможе «своєю славою прославити власне місто» [Diogenes Laertius]. Випадок дозволив йому «користуватися в народі славою людини богонатхненної» [Diogenes Laertius]. Взагалі, добре відомий факт того, що Демокріт часто віддається повсюдному самовихвалянню [Gomperz 1905: 304]. І, звичайно, він настільки великий, що за бажанням переносить день своєї смерті на більш зручний час [Diogenes Laertius].

У відносинах з людьми також простежується його нарцисична природа. Демокріт пристрасно знецінює людей своїм сміхом і жартами. Це заходить настільки далеко і виявляється настільки болючим для оточення, що жителі міста запрошують лікаря Гіппократа, якого просять підтвердити душевне здоров'я філософа [Gomperz 1905: 302]. Сміх – постійний супутник Демокріта; його називають філософом, що сміється [Gomperz 1905: 349–350; Guthrie 1965: 637]. «Він погано відгукується про жінок» [Russell 1945: 83], не бажає мати дітей [Russell 1945: 83]. Сексуальне життя у нього не знаходить заохочення [Russell 1945: 83], але він виявляє пильність і прогностичність у питаннях інтимної близькості між людьми [Diogenes Laertius].

Нарешті, незірівшись у знаннях, Демокріт позбавляє себе зору [Diogenes Laertius]. Цей факт також може вказувати на нарцисичність Демокріта. Зв'язок між соромом, нарцисизмом і осліпленням встановлює Бенджамін Кілборн у праці «Травма, сором і страждання» [Kilborne 2017: 36–37, 194–200]. Демокріт прагне пізнати світ, але не може бути задоволений своїми результатами – він постійно знецінює досягнення. Це, в свою чергу, викликає у нього сором перед іншими людьми, які нібито дивляться на нього з презирством через його творчу недосконалість. Не маючи можливості у своїй нарцисичній люті знищити оточення через їхню зневагу до нього, Демокріт спрямовує агресію на себе і позбавляє себе зору – не бачити інших є зворотним боком ситуації, коли інші не бачать тебе.

Висновки. Отже, з нашого дослідження випливають висновки, в яких можна дати системний опис топології простору давньогрецького філософа у зв'язку з його девіантною поведінкою.

По-перше, абстрактно, існуюча порожнеча Демокріта має властивість безперервності, що вказує на його розуміння необхідності справлятися зі своїми бажаннями. Даний факт виражений у схильності Демокріта теоретизувати на етичні теми і писати трактати з моральності. У реальності ж порожнеча не відокремлена від атомів, а тому вона атомами розряджена, втрачаючи свою безперервність. У психоаналітичній інтерпретації це означає, що Демокріту складно витримувати фрустрацію і в житті він схильний до девіантних вчинків.

По-друге, характеристика порожнечі як простору, позбавленого протяжності, дозволяє охарактеризувати здатність Демокріта витримувати фрустрацію в контексті тимчасової характеристики: Демокріт імпульсивний.

По-третє, характеристика порожнечі як простору, позбавленого будь-якої структури, дозволила дослідженню пов'язати її з нарцисичною природою грецького філософа. У житті нарцисична природа Демокріта виразилася в грандіозних проектах, в знецінюючих вчинках, як стосовно інших людей, так і стосовно самого себе. Знецінення своїх досягнень у поєднанні з соромом і нездатністю приборкати нарцисичну лють призвело до того, що Демокріт позбавив себе зору.

По-четверте, простір Демокріта багатовимірний. У психоаналітичній інтерпретації це означає існування множинних напрямків, за якими може виражатися нарцисизм Демокріта.

По-п'яте, простір Демокріта нескінченний. У психоаналітичній інтерпретації це може бути зрозуміло як нездатність Демокріта досягти остаточної ідентичності – їх нескінченне утворення буде змінюватися їх обов'язковим розкладанням.

Примітки

1. Античність в принципі не могла дати повного аналізу топології простору так, як топологія представлена в сучасній науці. Характеристики безперервності та тривимірності простору вводить Арістотель: першу – у трактаті «Фізика», книга V, гл. 3 (227a–227b), а другу – у трактаті «Фізика», книга IV, гл. 1–5. Арістотель також обговорює поняття нескінченності в трактаті «Фізика», книга III, гл. 4–8; книга IV. Однак слід підкреслити, що застосувати характеристику «нескінченність» до простору Арістотель вважає неможливим і відстоює скінченний, сферичний простір. Аналіз інших характеристик простору з'являється за межами періоду античності.
2. Травматичне переживання порожнечі від відсутності об'єкта знаходимо у
3. Фрейда. Він не використовує слово «порожнеча», але воно може бути застосовне до ситуації. Фрейд описує гру свого онука в котушку і пов'язує цю гру з відходом матері: «Відхід матері навряд чи був приємний дитині або хоча б байдужий» [Freud 1920: 14–18]. Втрата Іншого породжує, за Ж. Лаканом, переживання порожнечі. Лакан прямо використовує це слово [Lacan 2004: 35]. Мелані Кляйн пише про фрустрацію від втрати дитиною хорошого об'єкта. Фрустрація заявляє про себе в три місяці, коли дитина переходить до депресивної позиції. Тут вона стурбована страхом від заподіяної шкоди об'єкту любові. Тому «вона прагне інтроеціювати матір орально, тобто інтералізувати її, щоб таким чином захистити від своєї деструкції» [Tyson & Tyson 1990: 91]. Але це викликає страх, що об'єкт буде знищений. Дитина фантазує про розчленовану матір всередині себе. Виникає почуття безнадійності [Tyson & Tyson 1990: 90].
3. Немовля досягає стану нездатності витримувати фрустрацію через те, що мати систематично позбавляє дитину доступу до себе в момент потреби

дитини в цьому під час гри. Дональд Віннікотт пише: «Дитина і об'єкт зливаються один з одним. Дитина бачить об'єкт суб'єктивно, і мама орієнтована на те, щоб знайомити дитину з тими елементами навколишнього світу, які вона готова виявити. Об'єкт відкинутий і знову прийнятий і сприйнятий об'єктивно. Цей комплексний процес сильно залежить від готовності мами або материнської фігури брати участь у процесі і повертати дитині те, що вона відкидає» [Winnicott 1971: 38].

4. Тут можна згадати ідею Гайнца Кохута про захисні та компенсаторні структури. «Я називаю структуру захисною, якщо її єдина або головна функція полягає в приховуванні первинного дефекту самості. Я називаю структуру компенсаторною, коли вона не просто приховує дефект в самості, а його компенсує» [Kohut 1977: 18].

Список використаної літератури

- Aristotle (2018) *Physics*, translated by Reeve, C. D. C, Cambridge, MA, Hackett Publishing Company. URL: <https://ru.scribd.com/document/943526398/Physics-Aristotle>.
- Blumenberg, H. (1960) *Paradigmen zu einer Metaphorologie*, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 156 S.
- Diogenes Laertius. *Lives of the Eminent Philosophers*. URL: <https://www.gutenberg.org/files/57342/57342-h/57342-h.htm>.
- Freud, S. (1920) *Jenseits des Lustprinzips*, Leipzig, Internationaler Psychoanalytischer Verlag, 72 S.
- Gomperz, T. (1905) *Greek Thinkers: A History of Ancient Philosophy*, vol. II, transl. by G. G. Berry, London, John Murray, 511 p.
- Guthrie, W. K. C. (1965) *A History of Greek Philosophy*, vol. II: *The Presocratic Tradition from Parmenides to Democritus*, Cambridge, Cambridge University Press, 828 p.
- Jaeger, W. (1933–1947) *Paideia: Die Formung des griechischen Menschen*, Berlin; New York, Walter de Gruyter.
- Jaspers, K. (1981) *Die großen Philosophen*, vol. 1, München, R. Piper, 968 p.
- Kilborne, B. (2017) *Trauma, Shame and Suffering*, New York, Routledge, 456 p.
- Kohut, H. (1977) *The Restoration of the Self*, Chicago, The University of Chicago Press, 383 p.
- Lacan, J. (2004) *Le Séminaire, Livre X: L'angoisse (1962–1963)*, Paris, Seuil, 464 p.
- Lacan, J. (1964) *Le Séminaire, Livre XI: Les quatre concepts fondamentaux de la psychanalyse*, Paris, Seuil, 277 p.
- Lewin, K. (1936) *Principles of Topological Psychology*, New York, McGraw-Hill, 210 p.
- Reale, G., & Antiseri, D. (1983) *Il pensiero occidentale dalle origini ad oggi*, Brescia, Editrice La Scuola, 323 p.

- Russell, B. (1945) *History of Western Philosophy: and its relations to political and social conditions from antiquity to the present day*, London, George Allen & Unwin Ltd, 880 p.
- Tyson, Ph., & Tyson, R. L. (1990) *Psychoanalytic Theories of Development: An Integration*, New Haven; London, Yale University Press, 446 p.
- Vlastos, G. (1945) *Ethics and Physics in Democritus*, in: *Philosophical Review*, 54 (6), pp. 578–592.
- Winnicott, D. W. (1971) *Playing and Reality*, London, Tavistock Publications, 214 p.
- Zeller, E. (1886) *Outlines of the History of Greek Philosophy*, transl. by Sarah F. Alleyne, rev. by Evelyn Abbott, London, Longmans, Green and Co., 329 p.

Dmitry Arabadzhly

SPACE AND BEHAVIOR: DEMOCRITUS' PHILOSOPHICAL MODEL AS A TOOL FOR ANALYZING THE PSYCHOLOGY OF DEVIANT BEHAVIOR

The study shows that the topology of space in Democritus' philosophy reflects the peculiarities of his inner world and deviant behavior. Democritus' emptiness has continuity, which indicates a desire to control desires, but its "sparseness" with atoms symbolizes the difficulty of experiencing frustration and a tendency toward impulsive actions. As a space without extension, emptiness indicates the philosopher's impulsiveness and his intolerance for delayed gratification. As a space without structure, it expresses Democritus' narcissistic nature – grandiosity, devaluation of others and himself. Self-blindness becomes the result of an internal conflict between shame and narcissistic rage. The multidimensionality and infinity of space symbolize the multiplicity of directions of narcissism and the inability to achieve a stable identity: the philosopher's personality remains in constant division and self-decomposition. Thus, the topology of Democritus' space reveals not only his cosmology, but also his psychological structure – the dynamics of frustration, narcissism, and inner division.

Keywords: Democritus, emptiness, atoms, continuity, extension, structure, multidimensionality, infinity, deviant behavior.

References

- Aristotle (2018) *Physics*, translated by Reeve, C. D. C, Cambridge, MA, Hackett Publishing Company. URL: <https://ru.scribd.com/document/943526398/Physics-Aristotle>.
- Blumenberg, H. (1960) *Paradigmen zu einer Metaphorologie*, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 156 S.
- Diogenes Laertius. *Lives of the Eminent Philosophers*. URL: <https://www.gutenberg.org/files/57342/57342-h/57342-h.htm>.
- Freud, S. (1920) *Jenseits des Lustprinzips*, Leipzig, Internationaler Psychoanalytischer Verlag, 72 S.

- Gomperz, T. (1905) *Greek Thinkers: A History of Ancient Philosophy*, vol. II, transl. by G. G. Berry, London, John Murray, 511 p.
- Guthrie, W. K. C. (1965) *A History of Greek Philosophy*, vol. II: *The Presocratic Tradition from Parmenides to Democritus*, Cambridge, Cambridge University Press, 828 p.
- Jaeger, W. (1933–1947) *Paideia: Die Formung des griechischen Menschen*, Berlin; New York, Walter de Gruyter.
- Jaspers, K. (1981) *Die großen Philosophen*, vol. 1, München, R. Piper, 968 p.
- Kilborne, B. (2017) *Trauma, Shame and Suffering*, New York, Routledge, 456 p.
- Kohut, H. (1977) *The Restoration of the Self*, Chicago, The University of Chicago Press, 383 p.
- Lacan, J. (2004) *Le Séminaire*, Livre X: *L'angoisse (1962–1963)*, Paris, Seuil, 464 p.
- Lacan, J. (1964) *Le Séminaire*, Livre XI: *Les quatre concepts fondamentaux de la psychanalyse*, Paris, Seuil, 277 p.
- Lewin, K. (1936) *Principles of Topological Psychology*, New York, McGraw-Hill, 210 p.
- Reale, G., & Antiseri, D. (1983) *Il pensiero occidentale dalle origini ad oggi*, Brescia, Editrice La Scuola, 323 p.
- Russell, B. (1945) *History of Western Philosophy: and its relations to political and social conditions from antiquity to the present day*, London, George Allen & Unwin Ltd, 880 p.
- Tyson, Ph., & Tyson, R. L. (1990) *Psychoanalytic Theories of Development: An Integration*, New Haven; London, Yale University Press, 446 p.
- Vlastos, G. (1945) *Ethics and Physics in Democritus*, in: *Philosophical Review*, 54 (6), pp. 578–592.
- Winnicott, D. W. (1971) *Playing and Reality*, London, Tavistock Publications, 214 p.
- Zeller, E. (1886) *Outlines of the History of Greek Philosophy*, transl. by Sarah F. Alleyne, rev. by Evelyn Abbott, London, Longmans, Green and Co., 329 p.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2025

Стаття прийнята 03.05.2025